

Slovník

P O B A L T S K Ý C H

spisovatelů

ESTONSKÁ LITERATURA
LITEVSKÁ LITERATURA
LOTYŠSKÁ LITERATURA

Aavik Adson Alle Alliksaar Alverová Annist Barbarus
Baturin Beekman Beekmanová Bels Bergová Brazdžionis
Bubnys Bučys Bukontas Butkū Cieškaiteová Cvirka
Dach Daukantas Daukša Degutyteová Dirgēla Dovydenas
Erlickas Fürecker Gira Glück Grēvips Grigulis Grīns
Grīva Grots Grušas Gulbis Haavová Hainsaluová Hellat
Hindrey Hint Hurt Isotamm Ivask Jaakso Jakobson
Jaks Janonis Jõerüüt Kaalep Kalevipoeg Kallas Kalmus
Kangro Kaplinski Karevová Kärner Kaugver Kēkšas
Kitzberg Kivikas Kivirähk Koidula Kõiv Kõrv Krentzwald
Kross Krusten Krusten Krums Kunder Kuusberg Lattik
Lepik Liiv Liiv Liives Landsaar Lotman Luiková Luts
Manzel Merkel Müks Neikens Neredzīgais Niedra Peters
Pētersons Plaudis Plūdons Poruks Priede Pronetová
Putnips Raimis Reiters Rokpelnis Rozītis Rūgens Rumnieks
Rupģis Salpis Sāulietis Skalbe Skalbe Skujenieks Tauns

SLOVNÍK POBALTSKÝCH SPISOVATELŮ

Estonská, litevská
a lotyšská literatura

NAKLADATELSTVÍ LIBRI
PRAHA 2008

*Nakladatelství Libri a autoři děkují za finanční podporu
lotyšskému Státnímu fondu kulturního kapitálu,
Velvyslanectví Estonské republiky a Velvyslanectví
Litevské republiky.*

© Naděžda Slabihoudová, Alena Vlčková, Pavel Štoll, 2003, 2008
Introduction © Naděžda Slabihoudová, Alena Vlčková,
Pavel Štoll, 2003, 2008
© Libri, 2003, 2008

ISBN 978-80-7277-374-9

O B S A H

Úvodem	7
Seznam zkratk	9
Seznam autorů hesel podle šifer	9
Úvodní studie	11
Estonská literatura	11
Litevská literatura	16
Lotyšská literatura	24
Slovník spisovatelů	33
Dodatky	283
Seznam hesel podle národních literatur	297
Pomůcka k výslovnosti	303
Bibliografie hlavních pramenů	305

Ú V O D E M

Slovník pobaltských spisovatelů je prvním počinem svého druhu u nás. Česká literárněvědná baltistika a estonistika se však soustavně rozvíjí už od 60. let minulého století: historií literatur pobaltských národů se tehdy začal zabývat profesor Karlovy univerzity Radegast Parolek, autor *Srovnávacích dějin baltických literatur* (1978) a monografií o litevské a lotyšské literatuře (1996 a 2000). Naším nejvýznamnějším estonistou se v 70. letech stal Vladimír Macura, badatel a pozdější ředitel Ústavu pro českou literaturu Akademie věd, a přehled estonské literatury vydala její dlouholetá překladatelka Naděžda Slabihoudová (2003). V Ústavu světové literatury Slovenské akademie věd se literárněvědné letonistice a estonistice věnuje Jana Tesařová a lituanistice Mária Kusá.

Oproti staršímu a méně jednoznačnému termínu „baltický“ se autoři slovníku rozhodli v jeho názvu použít označení „pobaltský“, tedy pocházející z Pobaltí, území u východního pobřeží Baltského moře, obývaného jak baltskými národy Litevců a Lotyšů, tak ugrofinskými Estonci. Ačkoli zejména v sovětském období byl tento region všeobecně vnímán jako poměrně homogenní kulturněhistorický prostor, navíc splývající se sférou ruskou, resp. sovětskou, vývoj pobaltských literatur svědčí nejen o jejich příbuznosti, ale také o dalekosáhlých odlišnostech mezi nimi. Tato situace je dána především proměnlivým historickým osudem, jenž pobaltské země v určitých obdobích sbližoval, v jiných naopak vzájemně spíše izoloval. Pro všechny pobaltské kultury je charakteristická trvalá přítomnost dobře zachované, archaické a rozsáhlé folklorní tvorby, která byla až do 18. století jediným autentickým uměleckým projevem původních pobaltských etnik. Jejich společným osudem byla pozdní christianizace, při níž zápas mezi pravoslavnou a katolickou církví o moc nad strategickým pobaltským územím rozhodly papežské křížové výpravy ve 13. století. Ty přispěly k postupné asimilaci baltských etnik Sélů, Zemgalů, Kurů (Kuršů, podle nich bylo nazváno Kuronsko), Jatvjagů (Jotvingů) a starých Prusů (dali název Prusku), v jejichž jazyce se zachovalo několik →pruských písemných památek zejména z 16. století. Ugrofinský jazyk Livů (Lívů či Livonců, odtud název Livonska), původního obyvatelstva lotyšského území, dnes už ovládá jen několik osob, přesto se v něm i nadále rozvíjí skromná →livská literatura. Lotyšská a estonská kultura až do druhé poloviny 19. století podléhala převážně německému luteránskému vlivu, kdežto Litvu, která byla zpočátku samostatným státem a později tvořila unii s Polskem, výrazně ovlivnilo polské

katolictví (stejně jako východolotyšské Latgalsko). První velký litevský básník →K. Donelaitis však v 18. století vzešel z tzv. Malé Litvy, součásti luteránského Pruska. Národní obrození od poloviny 19. století sblížilo Estonce s Lotyšy, kteří tehdy obohatili evropskou literaturu o dva národní eposy: →Kreutzwaldův →Kalevipoeg a →Pumpursův Lāčplēsis. Litevské (a latgalské) obrození v té době neblaze poznamenal zákaz tisku latinkou, odvolaný až na prahu revoluce roku 1905. V ní všechny tři pobaltské národy sjednocovalo úsilí o získání nejen sociálních práv, ale také národní autonomie. V té době se úroveň všech tří literatur rychle vyrovnávala s evropským vývojem a vedle trvalé přítomnosti folklorního dědictví se pro ně stala typickou osobitá syntéza klasických a moderních literárních směrů. Národní emancipace ve všech pobaltských zemích vyvrcholila v nebyvale plodném období nezávislosti, násilně přerušném dvěma okupacemi – sovětskou a nacistickou. Sovětské období pobaltské literatury z pochopitelných důvodů sblížilo, ovšem v duchu kánonu socialistického realismu, z něhož se místní tvůrci od druhé poloviny 50. let s obtížemi, ale o to intenzivněji vymaňovali. Vlastním životem tehdy žily všechny tři rozsáhlé a v Pobaltí zakázané exilové literatury, které se vedle konzervace tradičních hodnot začaly otevírat dobovým západním inovacím. Tzv. zpívající revoluce koncem 80. let pobaltské kultury opět na čas sblížila, aby se v následujících letech vydaly vlastními, svobodnými cestami. Patří k nim i opožděná recepce světové postmoderny, která se zde prolíná s předchozím moderním dědictvím a podobně jako umírněný předválečný modernismus dosud plně nevyužila svého potenciálu.

Složitý vývoj pobaltských literatur poskytuje řadu podobností s literaturou českou a naznačuje také jejich přitažlivý svéráz, pro nějž jsou českými překladateli vyhledávány už od počátku 20. století. Prvním z nich však byl František Ladislav Čelakovský, jehož překlad litevských dain vyšel v roce 1827. Pobaltské literatury u nás natrvalo zdomácněly až v posledních desetiletích, kdy k nám estonskou literaturu uváděli zmínění V. Macura a N. Slabihoudová, dále Miloš Lukáš, Marie Chrobáková, Květuše Nováková, Jiří Žáček, litevskou Miloslav Koubele, Hana Jechová, Alena Vlčková, Jaroslav Kabíček, lotyšskou (a také litevskou) Vojtěch Gaja, Radegast Parolek, Vojtěch Jestřáb, Anděla Janoušková a další. Doufáme, že tento slovník dobře poslouží čtenářům pobaltských literatur a přispěje k širšímu povědomí o těchto literaturách u naší kulturní veřejnosti.

Autoři slovníku děkují Velvyslanectví Estonské republiky, Velvyslanectví Litevské republiky, Velvyslanectví Lotyšské republiky, organizacím Eesti kultuuriseltside ühendus, Lietuviškos knygos a Česko-lotyšskému klubu za laskavou podporu a nakladatelství LIBRI za nanejvýš vstřícnou spolupráci.

Pavel Štoll

SEZNAM ZKRATEK

č. – český, česky
d. d. – další dílo
hl. d. – hlavní dílo
mj. – mimo jiné
provd. – provdaná
pseud. – pseudonym
roz. – rozený/rozená
vl. jm. – vlastním jménem
vyd. – vydání

SEZNAM AUTORŮ HESEL PODLE ŠIFER

ns	Naděžda Slabihoudová
pš	Pavel Štoll
vlč	Alena Vlčková

Ú V O D N Í S T U D I E

ESTONSKÁ LITERATURA

Naděžda Slabihoudová

Nejstarším projevem lidové tvořivosti byla píseň. Měla formu čtyřstopého trocheje a vyznačovala se aliteracemi, asonancemi, paralelismy a častými refrény.

Vypovídala převážně o každodenním rodinném životě od kolébky až do hrobu. Nejčastějšími náměty byly láska, námluvy, svatba a manželství. Vyskytovaly se i posměšné písně na adresu majitelů panství a jejich úředníků. Najdeme tu také mytické motivy. Člověk se utkává s nadpřirozenými silami a často je přemáhá. Z řecko-pravoslavného kraje Setu pocházejí legendy o Ježíši, Panně Marii a svatých. V lidové písni z 18. a 19. století se objevují německé vzory. Nejčastějším motivem je romantická milostná lyrika, ale nechybí ani satirický pohled na problémy současného života. K písni se družily pohádky, mýty, průpovědky, přísloví a říkadla. V pohádkách se často vyskytují mytické a magické síly – Pán blesku, Pán větru, duchové, skřítkové, víly aj. Obzvláštní místo zaujímá série příběhů o Vanapaganovi (Starý čert), kde člověk, nejčastěji chytrák Ants, vítězí nad magickou mocí. Lokální mýty vypravují o vzniku řek, jezer, hor aj. Značný podíl na utváření přírody mají siláci, např. →Kalevipoe, Velký Tõnu aj.

Jazykem literárním se estonština stala až texty náboženskými. První estonskou knihou byla luteránská Bible, která vyšla roku 1525 v Lübecku, ale její náklad byl zničen. O deset let později byl ve Wittenbergu vytištěn katechismus Simona Wanradta a Johanna Koella, který byl rovněž zničen. Dochovalo se pouze 11 stránek. V 16. století bylo vydáno ještě několik luteránských katechismů, ani ty se však nedochovaly. Roku 1686 vyšel v Rize v nevelkém nákladu překlad Bible v jihoestonském nářečí – Meie Issanda Jessuse Kristuse Wastne Testament (Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista), v roce 1715 následovala jeho severoestonská redakce; v roce 1729 se uskutečnilo druhé vydání v Tallinnu. Úplný překlad Bible byl vydán roku 1739 – Piibli raamat.

Dochovaly se některé ručně psané kroniky, např. latinská Heinrichi Chronicon Livoniae (Jindřichova Livonská kronika) o útlaku Lotyšů, Livů a Estonců a jejich christianizaci do roku 1227. Pozdější události zachycují dvě německé Livonské rýmované kroniky:

starší byla dokončena roku 1290, mladší napsal v roce 1348 Bartolomeus Hoeneker. Obzvláštní význam má dokument o povstání za Svatojiřské noci, k němuž došlo 23. dubna roku 1343 v Harjuma, odkud se rozšířilo do západního a severního Estonska. Příčinou povstání byl silný útlak estonských poddaných v dánském záboru. Později z tohoto dokumentu čerpali někteří estonští spisovatelé, např. →E. Bornhöhe. Autorem další kroniky je tallinnský pastor Balthasar Russow (1536–1600). Jeho *Chronica der Provinz Lyflandt* (1578, Kronika Livonské provincie) zachycuje události z druhé poloviny 16. století – vleklé války o Livonsko.

Literární tvorba se světskou tematikou byla velmi chudá. Spočívala v pokusech o příležitostnou poezii v estonštině v 17. století. Neznámý autor vytvořil elegii nad zkázou města Tartu v Severní válce – Oh, ma vaene Tardo linn... (Ó mé ubohé město Tartu...). V lidu se udržovala tradice estonských písní a pohádek, které se začaly systematicky sbírat, studovat a tisknout až v 19. století.

První estonskou světskou knížkou je estonský kalendář *Eesti Maa Rahwa Kalender* z roku 1731 a prvním estonským časopisem *Lühhike õpetus* (1766–67, Stručné poučení). Vyšlo celkem 41 čísel. První estonské noviny *Tarto maa rahwa Näddali-Leht* (1806, Tartuský lidový týdeník) začaly vycházet v Tartu. K té době se datují i první knížky povídek, jejichž autory byli převážně pastorem. O rozvoj estonského jazyka se zasloužili pastorem →O. W. Masing, Heinrich Rosenpläntner (1782–1846), učitel Jaan Suve (1777–1851) a hrabě →A. F. Mannteufel. Základy estonského básnického jazyka položil →K. J. Peterson. Na začátku 19. století se objevily zárodky nového, vážnějšího přístupu k jazyku. Souvisely s činností tartuské Učené estonské společnosti, o jejíž založení se zasloužil F. R. Faehlman (1798–1850). Z jeho podnětu vytvořil →F. R. Kreutzwald národní epos →Kalevipoeg, který měl velký význam jak pro rozvoj estonské literatury, tak pro národní uvědomění Estonců. Zvýšil se zájem o estonskou lidovou píseň a estonský folklor vůbec. Sběratelstvím a studiem lidových písní se zabývali např. →F. N. Russow a F. R. Faehlman, pohádky sbírali a studovali kromě F. R. Kreutzwalda také →J. Kunder, →M. J. Eisen, →J. Kõrv aj.

Estonské národní hnutí oživilo rovněž zakládání spolků, nejprve spolků pěveckých a osvětových. Z podnětu J. V. Jannseny (1819 až 1890) vznikl první hospodářský spolek v Tartu (1870) a →J. Hurt založil Eesti Kirjameeste Selts (1872, Společnost estonských literátů). První setkání pěveckých sborů v Tartu se uskutečnilo v červnu roku 1869. Manifestovalo sounáležitost Estonců a založilo tradici celonárodních pěveckých slavností, která se udržela podnes. Za rok nato se utvořila na univerzitě v Tartu korporace estonských studentů Estonia a její modro-černo-bílá trikolora se později stala inspirací pro estonskou národní vlajku.

Umírněný směr Hurta a Jannseny vystřídal radikální rusofilský

směr, jehož nejvýraznějším představitelem byl →C. R. Jakobson, který rázně požadoval kulturní emancipaci. Pro svůj radikální postoj dostal přezdívku „Pobaltský Robespierre“. Koncem 19. století se zostrčila rusifikace Estonska. Estonský jazyk byl chápán jako nářečí, Tartuská univerzita ztratila autonomii a vyučování probíhalo v ruštině. I přes pokles úrovně výuky patřili Estonci a Lotyšši díky luteránskému důrazu na Bibli k nejvzdělanějším etnikům carské říše. V této době došlo k rozvoji estonské poezie. První výraznou básnickou osobností se stala →L. Koidula. Položila základy estonské přírodní a převážně vlastenecké lyriky. Byla také první estonskou novinářkou a podílela se na činnosti ochotnické společnosti Vane muine, zárodku budoucího národního divadla. K jeho repertoáru přispěla také svými hrami. Druhou významnou estonskou básnířkou je →A. Haava(ová). Vnesla nové prvky do milostné lyriky a otevřela nové perspektivy rozvoje estonské poezie. Průlomem do poezie byla lyrika básníka →Juhana Liiva, který stavěl na silném lidovém výrazu. Vymanil se z dobové vlastenecké poezie a tím se přiblížil ke generaci Mladého Estonska (Noor-Eesti). Jako prozaik a zejména dramatik na sebe upozornil novým viděním světa →A. Kitzberg. Podnes se hraje jeho tragédie Libahunt (Vlkodlak). Historické povídky a romány v romantickém duchu psal →E. Bornhøhe.

V období mezi dvěma revolucemi (1905–1917) se prosazuje básnická skupina Noor-Eesti (Mladé Estonsko), jejímž zakladatelem a duchovním vůdcem byl →G. Suits. Tato skupina stavěla na symbolismu a patřili k ní např. →V. Ridala a →E. Enno. Po jejím rozpadu vznikla skupina Siuru, jež hledala kontakty s novým evropským uměním a kladla důraz na autentičnost tělesného prožitku. Její nejvýznamnější představitelkou byla →M. Underová a hlásili se k ní mezi jinými i A. Adson, H. Visnapuu, G. Semper a G. Gailit (všichni →).

Vznikem Svobodného Estonska roku 1918 dosáhla estonská literatura značného rozmachu. Byl založen Eesti Kirjanikkude Liit (1922, Svaz estonských spisovatelů) a orgán tohoto svazu *Tarapita*. Za rok nato začal vycházet literární měsíčník *Looming* (Tvorba), který vychází podnes. Vznikly i jiné literární časopisy, např. *Eesti kirjandus* (Estonská literatura) a *Akadeemia*. Utvářely se také nové spolky, např. Emakeele Selts (1920, Spolek mateřského jazyka), který se stal vydavatelem odborného časopisu *Eesti keel* (Estonský jazyk), jenž vychází doposud. V roce 1928 vznikl Eesti PEN-klub (Estonský PEN klub). Obraz estonské literatury na počátku dvacátých let doznal zásadní změny. Ještě dominoval realismus, ale už se hlásil ke slovu kritický realismus, jehož představiteli jsou E. Vilde, A. H. Tammsaare, M. Metsanurk a F. Tuglas (všichni →), tvůrce moderní estonské novely a románu. Osobitou polohu v estonské literatuře té doby zaujímá →O. Luts. Spisovatel se stává kritikem společnosti – K. Ristikivi, A. Kivikas, A. H. Tammsaare (všichni →).

V roce 1927 nastává rozmach naturalismu, jehož představiteli jsou →A. Jakobson, →R. Sirge. Paleta estonské literatury nabývá na pestrosti. V próze vznikají psychologické romány (M. Metsanurk, O. Luts, R. Sirge, A. Hint – všichni →), rozvíjí se také tvorba historických románů (M. Metsanurk, A. Kivikas, A. Mälk, K. Ristikivi – všichni →) a vzniká řada divadelních her (A. H. Tammsaare, M. Metsanurk, V. P. H. Raudsepp – všichni →).

Koncem 30. let vstoupila do literatury nová básnická skupina Arbujad (Mágové), propagující novosymbolistickou poezii. Přední místo v této skupině zaujímali B. Alverová, H. Talvik a B. Kangro (všichni →).

Sovětská okupace roku 1940 a následná roku 1945 rozdělila estonskou literaturu na domácí a exilovou. Emigrovalo několik desítek spisovatelů, převážně do Švédska, ale i do USA a Austrálie. Kromě vlastní tvorby se zasloužili o propagaci estonské literatury v zahraničí a zakládali estonské časopisy. Horlivou činnost v tomto duchu vyvinul např. B. Kangro ve Švédsku. Podílel se na založení nakladatelství Eesti kirjanike kooperativ (Družstvo estonských spisovatelů) a byl šéfredaktorem časopisu *Tulimuld* (Ohnivá země). Od roku 1953 průběžně uveřejňoval bibliografii estonské exilové literatury Eesti raamat vabas maailmas (Estonská kniha ve svobodném světě). V Austrálii měl velkou zásluhu na propagaci estonské literatury →P. Lindsaar. Spolupracoval na vydávání estonského časopisu *Olion*, vydal publikaci *Eestlased Austraalias ja Uus-Meremaal* (Estonci v Austrálii a na Novém Zélandu). Mezi exilovými spisovateli vynikli také A. Mälk, P. Krusten, A. Kivikas, K. Ristikivi, A. Adson, A. Mägi, G. Suits, H. Visnapuu, M. Underová (všichni →). Zvláštní postavení v exilu zaujímali kromě B. Kangra, jenž se odklonil od poezie k próze, K. Ristikivi a →V. Uibopuu. Na informování světové intelektuální veřejnosti o estonské literatuře se podílel i literární vědec a básník →I. Ivask, který emigroval do USA.

Sovětská okupace Estonska znamenala prudký zásah do rozvoje domácí literatury. Někteří spisovatelé byli deportováni na Sibiř, např. →J. Kross a →L. Meri. Jiní se snažili vidět v tomto aktu něco pozitivního, a proto přijali socialistický realismus, z něhož se domácí tvorba začala vymaňovat až v 60. letech. Tématu výstavby socialistické vesnice se věnovali rusky píšící ruský Estonec Hans Leberecht (1910–1960) – Světla v Koordi, →A. Hint, →V. Gross a →J. Smuul. V rámci oficiální směrnice psal svá prozaická díla →P. Kuusberg. Kritickým pohledem na sovětizaci estonské vesnice se vyznačují díla prozaika →H. Kiika. V duchu socialistického realismu se začala nejdříve rozvíjet poezie, jejíž výraznou představitelkou se stala levicově orientovaná →D. Vaarandiová. Jiný druh poezie měl hlavní podíl na proměnách literatury v 60. letech. Byl to jednak opožděný debut →J. Krosse Söerikastaja (Třidič uhlí) a jednak nástup mladých, mezi něž patřili především P.-E. Rummo,

J. Kaplinski a V. Luiková (všichni →). Na přelomu 60. a 70. let přejímal v próze iniciativu tzv. malý román v rozmanitých polohách, např. lyrické u →L. Prometové a ironicko-satirické u →E. Vetemaa. O „velký syžet“ se pokusil →M. Traat svým románem *Tants arukatla ümber* (č. *Tanec kolem parního kotle*), teskné a trýznivé novely vytvořil →M. Unt, sebezpytné texty →R. Saluri a svérázný „malý román“ v historických prózách uvedl do literatury J. Kross. →A. Valton zvolil pro svou prózu filozofickou grotesku. Historickou prózu pak přivedl k vrcholu J. Kross ve svých obsáhlých románech, např. *Kolme katku vahel* (Mezi třemi morovými ranami). Románové tvorbě se soustavně věnuje A. Beekmanová a částečně i V. Beekman. Od 60. let se vyvíjela z ideologických pout i dětská literatura, v níž převládá smysl pro fantazii, dobrodružství a humor. Nejvýznačnějšími představiteli tohoto žánru jsou →E. Raud a →E. Niitová.

Koncem 70. let sílí mezi spisovateli disidentské hnutí. V literárních žánrech se projevuje strýzlivost a racionálnost. Strohé autobiografické záznamy se vyskytují v tvorbě →J. Jõerüüta, protestsong je charakteristický pro →J. Isotamma, surrealistické asociace pro →A. Ehina a klaunské gesto je příznačné pro →J. Viidinga. S režimem se otevřeně střetl →P.-E. Rummo ve svém dramatu *Tuhkatriinumäng* (č. *Hra s Popelkou*) Od ledna roku 1991, kdy bylo Estonsko uznáno suverénním státem, se někteří spisovatelé dali na politickou dráhu, např. J. Jõerüüt a L. Meri, a literatura a umění vůbec ustoupily do pozadí. Poezie jako by ztratila zájem o širší okruh čtenářů a rozdrobila se do malých skupin, próza se zaměřila na konfrontaci se Západem. Dokladem toho jsou romány →T. Õnnepalua *Piiririik* (Meziúzemí) a *Rahvusvaheline mees* (Mezinárodní muž) →M. Mutta. Někteří autoři se odklonili od poezie k próze, např. A. Ehin a J. Kaplinski, který překvapivě, stejně jako E. Vetemaa (všichni →), zabrousil do oblasti sci-fi. Próza vůbec dominuje. Autobiografickým románům se věnují např. J. Kross, u něhož obsáhlý vzpomínkový cyklus vrcholí knihou *Paigallend* (Let na místě), a M. Traat. Události kolem roku 1968, zejména okupace Československa a reakce na ni v Estonu a Lotyšsku, inspirovaly V. Luikovou k napsání knihy *Ajaloo ilus* (Krása historie). →M. Bergová zasadila děj svých románů do doby nuceného soužití Estonců s Rusy.

Na přelomu tisíciletí se literatura opět začíná dostávat do popředí. Kromě známých jmen, např. prozaika E. Õunapua (1956), prozaika a dramatika M. Kivastika (1963), básníků K. Kruusaay (1973) a K. Kesküly (1959), se vynořila řada nových, mezi nimiž se nejčastěji objevuje jméno →A. Kivirähk. Vehementně se začíná prosazovat nejmladší generace – studenti Kõusaar, který v 21 letech debutoval románem *Ego* (2001), o rok starší prozaik Hiram a řada jiných.

Ukázky z tvorby estonských autorů přinášejí básnické antologie *Zvony v jezerech* (1977) a *Nádherné stromy lásky* (1988) a sborník povídek *Ďáblova milenka* (1989).

LITEVSKÁ LITERATURA

Alena Vlčková

Nejstarší doklady písemnosti na území Litvy pocházejí ze 14. až 16. století. Do této doby lze mluvit pouze o litevské lidové slovesnosti, představované obvyklými žánry prozaickými (jako jsou pohádky, pověsti, přísloví, pořekadla apod.) i veršovanými, z nichž mimořádnou pozornost vyžadují lidové písně, →litevské dainy, zejména pro své bohatství, četnost i neuvěřitelnou životnost sahající až do současnosti. Ve 14. až 16. století jde především o texty psané staroslověnsky či tzv. církevní slovanštinou, do níž však v průběhu téměř tří staletí, kdy byla používána, pronikaly prvky běloruštiny, ukrajinštiny a také litevštiny. Jsou to zejména litevské letopisy, zpočátku jen krátké záznamy nejdůležitějších historických událostí. Ty nejstarší jsou spojeny s vládou velkoknížete Vytautase (Vitolda, 1392–1430) v tzv. krátkém letopisném svodu. K němu později přibyl ještě prostřední svod a rozsáhlý svod (kolem roku 1520), tzv. Bichoveco kronika; oba položily základ litevské historiografické i literární tradici a vycházeli z nich první historici, generace zakladatelů litevské vědy, autoři jezuitského žakovského divadla, spisovatelé litevského romantismu, →Maironis, →B. Sruoga a další. Litevské letopisy obsahují poměrně málo chronologicky zachycených událostí – na rozdíl od ruských i polských letopisů. Nalezneme v nich ohlasy pohanské mytologie, různé báje a pověsti, mimo jiné pověst o římském původu Litevců, o založení Vilniusu apod. Církevní motivy a odkazy na Bibli nejsou příliš časté, odtud domněnka, že letopisy byly psány světskými osobami. Nejcharakterističtějším příznakem letopisů je slavnostní rétorický styl. Vedle letopisů je nutné se zmínit o zákoníku Litovskij statut (redakce z roku 1529, 1566 a 1588), k jehož autorům patří kancléři Albertas Goštautas († 1539; 1. redakce) a Leonas Sapiega (1557–1633; 3. redakce), historik Augustinas Rotundas (1520–1582; překladaatel 2. redakce do latiny, práce na 3. redakci) aj.

Vedle církevní slovanštiny se od 14. století, poté v 15. a zejména v 16. a 17. století využívá i latina. Napomohlo tomu přijetí křesťanství (1387), šíření humanistických idejí za renesance, kontakty se zeměmi střední a západní Evropy a také založení vysokého učení ve Vilniusu (1579). Latinská literatura obsáhla všechny žánry – epistolární i dokumentární, např. listy panovníků, oficiální církevní listiny a liturgické knihy, traktáty, memoáry, díla na motivy litevských dějin a poezie, kterou pěstovali studenti i profesori Vilniuské univerzity. Latinsky byly samozřejmě psány univerzitní vědecké práce, z nichž některé vycházely i jinde v Evropě. Od 16. století a zejména po vzniku Lublinské unie (tj. ustavení federativního státu Polska a Litvy, Rzeczypospolite 1569) se rovněž šíří původní literatura v jazyce polském, jejíž autoři o sobě často prohlašovali: *sum*

gente Lithuanus, natione Polonus a psali současně polsky i latin-
sky.

První litevsky psanou literární památkou je Katekizmusu prasti žadei (Prostá slova katechismu) od luteránského pastora →M. Ma-
žvydase, vydaná 1547 v Královci ve východním Prusku, tzv. Malé Litvě (z větší části dnešní Kaliningradská oblast, Klaipėda a kraj kolem Klaipėdy, historické území baltských zemí, kde skoro až do 19. století žili prušti Baltové, tj. prušti Litevci, a které bylo ve 13. století dobyté křižáky, později patřilo velmistrovovi řádu, pak pruskému knížectví, pruskému království a nakonec německé říši, po Postupimské konferenci připadlo SSSR, nyní Rusku, kromě Klaipėdy a jejího okolí nikdy nebylo součástí litevského státu). Uni-
verzita v Královci byla v 16.–18. století centrem studia litevské fi-
lologie, a proto zde vycházely i další litevské spisy – sbírka duchov-
ních písní, zpěvník s notami, první litevská modlitební knížka (vše v 1 svazku, 1589), sbírka kázání Postila (1591), v letech 1579–90 vznikl i první rukopisný překlad Bible z němčiny (autorem všech těchto děl je →J. Bretkūnas).

V době třicetileté války (1618–48) nastala určitá přestávka ve vydávání litevské literatury a poté vyšla první latinsky psaná gra-
matika litevského jazyka (1653) od →D. Kleinase, jež určila za zá-
klad budoucího spisovného litevského jazyka aukštaitický dialekt. Už v polovině 17. století tedy na území Malé Litvy existoval více méně jednotný spisovný jazyk, zatímco na území litevského vel-
koknížectví analogický proces probíhal až v 2. polovině 19. století.

I v 18. století se v Malé Litvě litevská literatura stále hojně vy-
dávala. Vznikl zde kolektivní překlad Bible (1735, jen Nový zákon 1701), byly sestaveny nové zpěvníky, sepsány další lingvistické práce, které pojednávají o problémech spisovného jazyka, o jeho stylech a poetické tvorbě. Objevuje se také zájem o litevskou lido-
vou slovesnost, zejména písně, a našli se i jejich sběratelé.

Za zakladatele litevské poezie je považován →K. Donelaitis, kla-
sicismní básník a luteránský pastor z Malé Litvy. Proslul zejména poemou *Metai* (napsané v letech 1760–70, knižně 1818, *Roční doby*, č. 1960). Talentem, básnickou invencí i myšlenkovým a obrazným obsahem díla předčil Donelaitis nejen své vrstevníky, ale i řadu ná-
sledovníků.

V 19. století na území Malé Litvy sílí germanizace, o to význam-
nější byla v té době činnost prvního sběratele a vydavatele litev-
ských lidových písní →L. Rhesy, třebaže jeho činnost víc než místní literáty ovlivnila literaturu na území litevského velkoknížectví. Zde se písennictví v litevském jazyce rozvíjelo trochu později a bylo zcela v rukou protireformace. Souviselo také s rozvojem knihtisku a založením několika významných tiskáren ve Vilniusu v druhé polovině 16. století. V roce 1595 vyšel ve Vilniusu litevský překlad polského jezuitského katechismu, který pořídil →M. Daukša s ná-

zvem Katekizmas arba moksas, kiekvienam krikščioniui privalus (Katechismus neboli Učení pro každého křesťana povinné); stal se první litevskou knihou vydanou v Litvě. V roce 1599 vyšel další Daukšův překlad z polštiny, Postila s polským úvodem o významu mateřského, tedy litevského jazyka. Důležitou úlohu v počátcích litevské písemnosti v 17. století hrál i →K. Sirvydas, zejména jeho trojjazyčný polsko-latinsko-litevský slovník z roku 1620, který až do počátku 19. století zůstal jediným vydávaným a používaným slovníkem a měl praktický význam pro vznik jazykové normy.

Významnou úlohu v kulturním životě Litvy v 18. století měla vilniuská univerzita ovládaná jezuity a literaturu tvořila díla výlučně církevního obsahu. A i když počet litevských knih stoupal (v 1. polovině 18. století bylo např. v Litvě vydáno 32 knih a v 2. polovině už 117), úroveň jejich jazyka byla nízká. Vyznačovaly se častými barbarismy, tj. cizími slovy, gramatickými obraty i frazeologismy nevhodně přejatými z jiných jazyků. Nejčastěji vydávanou knihou od poloviny 17. století do konce 18. století byla tzv. evangelia určená kněžím.

Přesto i v této době do církevní literatury pronikají prvky svět-ské literatury. A to nejen do duchovních písní, objevují se i drobné útvary příležitostné poezie – panegyriky, epitafy a dedikace. Většinou byly psány latinsky nebo polsky, od konce 16. století se však píšou i litevsky a napomáhají metaforičnosti a obraznosti litevského spisovného jazyka.

Začátek 19. století znamená novou etapu v dějinách litevské literatury – především její sekularizaci. Zároveň se změnily i historické podmínky, neboť Litva se díky třetímu dělení Polska stala v roce 1795 součástí ruského impéria. Litevský literární život se přesunul z Východního Pruska na území Litvy. Vznikala nová centra – první z nich v Žemaitsku (soustředěné kolem →D. Pošky) a druhá na vilniuské univerzitě. Literatura tohoto prvního období, jež trvalo do let 1830–31, kdy byla po prvním protiruském povstání uzavřena vilniuská univerzita, byla poznamenána prvky klasicismu, sentimentalismu i rokoka, zároveň však v ní lze nalézt známky nejnovějších literárních trendů, především romantismu, který vzbuzoval zájem o národní tradice, lidovou slovesnost, minulost svého národa a o jazyk. Jeho stoupenci si kladli za cíl povznést a zformovat litevský národ, dokázat jeho svébytnost a dodat mu národní sebevědomí. Literaturu charakterizovala výlučně poezie, v níž dominovaly drobné žánry typické pro klasicismus – eklogy, ódy, elegie, bajky, satiry, epigramy apod. Někteří autoři – A. Klementas, D. Poška a A. Strazdas – byli ovlivněni polským klasicismem, zatímco S. Valiūnas a S. Stanevičius (všichni →) ve své poezii spojovali kánony klasicistní poetiky s tendencemi romantismu.

Po povstání v letech 1830–31 bylo mnoho předních představitelů litevské inteligence posláno do vyhnanství na Sibiř, jiní emigrovali.